

ДЬОМІНА М.О.,
аспірантка

*Одеський національний
університет
ім. І.І. Мечникова*

На тлі активного співробітництва України з провідними країнами Європи українсько-грецькі відносини небагаті яскравими подіями. І в цьому одна із причин того, що стосунки між Україною і Грецією не знаходять належного висвітлення в літературі. Як приклад, можна послатись на одне із останніх видань Національного інституту стратегічних досліджень Адміністрації Президента України “Стратегічні інтереси України в країнах Чорноморського регіону та проблеми національної безпеки”. В ньому не знайшлося місця українсько-грецьким відносинам ні в параграфі “Україна на Балканах”, ні в підрозділі “Система Чорноморського Економічного Співробітництва”¹, тобто там, де змикаються інтереси України та Греції. Тому, мабуть, не випадково питання українсько-грецького співробітництва розглядаються в анотованій історичній хроніці “Україна і Європа (1999 – 2000)” не в першій частині, де мова йде про стосунки з країнами Центральної та Південно-Східної Європи, а в другій – в контексті відносин України з

**РОЗБУДОВА
УКРАЇНСЬКО-
ГРЕЦЬКИХ
ПОЛІТИЧНИХ
ВІДНОСИН
(1991 – 1996 рр.)**

країнами-членами Європейського Союзу. Проте у виданих у тому ж році "Нарисах з історії дипломатії України" відносини України і Греції представлені у параграфі "Центрально-Східна Європа і Туреччина", що також не випадково².

Однак, відносини двох країн з самого початку характеризувались достатньо високим рівнем спілкування і були в цілому показові для дипломатії України 90-х років ХХ ст. Отож, для усвідомлення стану сучасного рівня українсько-грецьких відносин виправдане звернення до історії їх становлення. У програмному зовнішньополітичному документі незалежної України "Про Основні напрями зовнішньої політики України", прийнятому у липні 1993 р., відносини з Грецією ніяк не виокремлено. І разом з тим, місце Греції у зовнішньополітичному спектрі України, без вказівки на неї, визначалось положеннями декількох розділів концепції. Без сумніву, Греція входить у число так званих географічно близьких країн. З ними декларувалось намагання розвивати повномасштабні дружні відносини. Їх важливість визначалась прагненням розширювати зону стабільності і миру довкола України, сприяти її утвердженню як впливової європейської держави. Поряд з цим, спеціально підкреслювалось, що країни Балканського регіону географічно наближені до України і мають з нею історичні зв'язки. Враховуючи цей особливий геополітичний фактор, документ наголошував на необхідності розвитку з ними широкіх партнерських відносин у різних сферах³.

У іншому розділі "Регіональне співробітництво в Європі" були визначені різні європейські та регіональні організації, співробітництву з якими Україна збиралась надавати особливого значення. Вказуючи на зовнішньополітичні пріоритети на регіональному рівні, на перше місце фактично виносився південний напрям політичного вектора України. Наголошувалось, що інтереси України як морської держави потребують значної активізації її участі у Чорноморському Економічному Співробітництві та Дунайській комісії, поступового налагодження широких контактів на Середземноморському напрямі⁴. Отож, враховуючи, що Греція так чи інакше має відношення до усіх вищеназваних моментів, а особливо те, що вона виступає своєрідним порогом Середземномор'я, майже немає необхідності підкреслювати вагомість ролі Греції на рівні регіональних контактів України не тільки в Європі, а і в Азії, і Африці.

Безумовно, базою усіх заявлених у зовнішньополітичній концепції України положень повинні виступати тісні двосторонні відносини. Греція визнала Україну як незалежну державу одночасно з іншими країнами Європейського Союзу 31 січня 1991 р.⁵. Проведені в стислі терміни по дипломатичним каналам заходи сприяли тому, що вже 15

січня 1992 р. в Афінах був підписаний Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Грецькою Республікою, а також Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України і Міждержавна угода між Україною і Грецькою Республікою про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво⁶.

В наступні декілька років характер двосторонніх відносин корегувався рядом чинників: наявністю грецької діаспори в Україні⁷, позицією Європейського Союзу і Сполучених Штатів Америки відносно ядерного роззброєння України, впливом “македонського питання” та проблемами економічного співробітництва.

В Україні, з набуттям незалежності, великі сподівання покладались на розвиток економічного спілкування з європейськими країнами, в тому числі і через ініційоване Туреччиною об’єднання причорноморських країн спрямоване на активізацію економічних зв’язків. В червні 1992 р. одинадцять країн регіону, в тому числі Україна і Греція підписали Декларацію про Чорноморське Економічне Співробітництво. Проте, перша ейфорія швидко пройшла, бо наочно стали виявлятися притаманні регіону дезінтеграційні фактори: політична нестабільність країн-учасниць, наявність традиційних тліючих конфліктів між країнами, економічна інфраструктурна несумісність, глибокі соціально-культурні та конфесійні відмінності. Для греко-українських відносин важливим виявилось те, що зовнішньоекономічна політика обох країн формувалась на різних рівнях. Якщо в Україні вона підпорядковувалась національним інтересам і структурам, то в Греції визначалась її членством у Європейському Союзі, тобто на наднаціональному рівні. Отож, Греція намагалась вирішувати питання співробітництва у чорноморському регіоні у взаємодії з європейськими інтеграційними структурами.

В першій половині та в середині 90-х рр. ХХ ст. наявна тенденція товарообігу між двома країнами характеризувалась зростанням загальних обсягів двосторонньої торгівлі та розширенням асортименту товарів. Експорт України в Грецію у 1993 р. склав 39.449 тис. дол. США, а у 1996 р. – 95.924 тис. дол.⁸. Враховуючи, що в наступні роки ці обсяги зменшились і, порівнюючи їх з товарообігом Греції з іншими країнами чорноморського регіону (з Румунією у тому ж 1996 р. – 343 млн. дол.⁹, а з Туреччиною у 1998 р. – 720 млн. дол.¹⁰), такі масштаби торгівлі не відповідали інтересам обох країн. Структура їх експорту та імпорту певною мірою традиційна. Греція закуповує в Україні кораблі, відходи та брухт чорних металів, залізний прокат, нафту і нафтопродукти, кислоти, кам’яне вугілля, мінеральні добрива. Україна імпортує нафту і нафтопродукти, сигарети, цитрусові, тютюнову сировину, органічні барвники, косметику.

На стан співробітництва суттєво вплинули труднощі становлення національної економіки України. Так, одночасно із встановленням дипломатичних відносин між країнами 15-16 січня 1992 р. відбувся візит Голови уряду України В.Фокіна до Афін. На прохання українського урядовця сторони домовились про термінові поставки до України нафтопродуктів¹¹. Угода з країною, що сама не видобувала нафту, а виступала тільки посередником в її продажу, як вважається, поклала початок цілої низки угод суперечливого характеру. В 1996 р. афінська газета "Етнос" опублікувала повідомлення, що фінансово-економічна група судовласників Вардинояннісів здійснила монопольне проникнення на нафтовий ринок України, про що було підписано двосторонню угоду. Крім нафтових перевезень в ньому йшла мова про суднобудівництво, засоби зв'язку, телебачення та сільськогосподарську продукцію. Натомість, грецька сторона отримала монопольне право на продаж та розповсюдження за кордоном українських продуктів харчування. Буцімто таке співробітництво виникло після підпису Вардинояннісом угоди про будівництво в Україні танкерів. Однак, як стверджувала газета, греки сплачували будівництво кораблів по цінам, значно нижче світових¹². Дійсно, концерн Вардинояннісів замовив будівництво дев'яти сучасних танкерів за 23 млн. дол. кожен. В перспективі ж, це повинна бути серія із 24 танкерів. Для України це вигідний економічний і соціальний контракт, враховуючи незначне наповнення заводів країни закордонними замовленнями¹³.

На цьому ранньому етапі двосторонніх відносин на їх розвиток значно впливало так зване "македонське питання". Річ у тому, що після розпаду СФРЮ на її теренах виникли нові незалежні держави, в тому числі і Македонія. Однак, Греція виступила проти міжнародного визнання Македонії. На думку грецької сторони, її північний сусід незаконно привласнив та використав у назві своєї держави "споконвічний грецький" етнополітичний термін, зазіхнувши тим самим на землі Греції¹⁴. Політики обох країн, для більшого обґрунтування власних позицій звернулись навіть до давнини, залучивши з цією метою істориків¹⁵. Під тиском Греції в лютому 1992 р. країни-члени Європейського Союзу поставили умовою визнання Македонії зміну назви країни. Великі країни, в силу різних причин, спочатку робили вигляд нібито такої проблеми не існувало. Та несподівано для Греції і світової спільноти в серпні 1992 р. під час перебування російської урядової делегації в Болгарії Президент Росії Б.Єльцин заявив про визнання Македонії. Афіни розцінили подібний крок як "відкрито недружній акт", що може викликати негативні наслідки для російсько-грецьких стосунків. Проте незабаром сторони владна-

ли інцидент домовленістю про відкладення на невизначений час обміну дипломатичними представниками в Росії та Македонії¹⁶.

Непримиренна позиція Греції щодо Македонії позначалась і на греко-українських, і на українсько-македонських відносинах. На відміну від інших колишніх республік Югославії, з якими в Україні не виникло жодних проблем щодо їх державності (незалежність Словенії та Хорватії Україна визнала вже 11 грудня 1991 р., тобто відразу після їх проголошення, Боснії і Герцеговини – в жовтні 1992 р.) у випадку з Македонією події розвивались складніше. Під час офіційного візиту в Грецію 11-12 червня 1993 р. міністра закордонних справ України А.Зленка грецька сторона гостро поставила питання про можливість визнання державності Македонії, роз'яснила свою позицію щодо нього та висловила невдоволення з приводу вірогідності подібного кроку з боку України. Проте Україна, всупереч прагненням Греції, визнала незалежність Македонії вже 23 липня 1993 р. Про гостроту “македонського питання” для Греції свідчить його обговорення в Європейському Союзі. Країни-члени Євросоюзу визнали незалежність Македонії (під тимчасовою назвою Республіка Македонія) 17 грудня 1993 р. У відповідь Греція наклала вето на дії Євросоюзу, внаслідок чого його члени стали вимагати від Афіні скасування вето. Не без впливу цих обставин процес встановлення дипломатичних відносин між Україною і Македонією розтягнувся майже на два роки, до 20 квітня 1995 р.¹⁷. Тобто, “македонське питання” певною мірою стало на заваді інтенсифікації українсько-грецьких відносин в першій половині 90-х років ХХ ст.

Та все ж найважливішим чинником двосторонніх відносин України та Греції виявились зміни в політиці США та провідних європейських держав щодо України які припали на 1994 р. Віце-прем'єр України В.Смолій коректно наголосив, що прискорення формування договірно-правової бази взаємовідносин з кінця 1994 р. відбулось внаслідок активної політики України відносно інтеграції в європейський простір, визнання Грецією потенціалу України та її ролі як фактора стабільності в Європі, демократизації державних інституцій України, посилення політичної, дипломатичної, інформаційної і культурної присутності України в Греції¹⁸. За цими дипломатичними формулюваннями проглядаються конкретні дії українського уряду.

Після ліквідації Організації Варшавського Договору НАТО збереглося певною мірою як інструмент загальноєвропейської безпеки. Для нових східноєвропейських країн виникла необхідність визначення свого курсу щодо цієї військово-політичної організації. Позиція України відносно НАТО формувалась як під впливом Росії, так і під впливом політики самого Північноатлантичного Альянсу. Внаслідок

різних об'єктивних та суб'єктивних чинників США і НАТО шляхом тиску і заохочень зуміли добитись від Києва повної ліквідації ракетоносіїв і передачі ядерних боезарядів Російській Федерації. Ще одним кроком України у напрямку Заходу стало її приєднання у лютому 1994 до запропонованої НАТО програми "Партнерство заради миру". В червні того ж року у Люксембурзі Україна підписала Угоду про партнерство і співробітництво між нею і Європейським Союзом¹⁹. Ця, без перебільшення, знакова для України подія відмічена всілякою підтримкою української акції Грецією, яка саме в цей час головувала в структурах Євросоюзу. З тих пір, власне з ратифікації Угоди, Греція сприяла реалізації елементів стратегії Євросоюзу відносно України та поглибленню співпраці між ними. Таким чином, середину 1994 р. можливо визначити як певну межу у греко-українських відносинах. Вже 1 вересня 1994 р. сторони підписали Угоду про сприяння та взаємний захист інвестицій та створили змішану міждержавну спільну робочу групу з економічного, промислового, технічного і наукового співробітництва²⁰.

Наступні два роки характеризувались копіткою працею дипломатів та експертів над основним політичним документом, який би закріпив досягнуте. Нарешті, під час візиту 11-12 листопада 1996 р. Президента України Л.Кучми до Греції в Афінах був підписаний Договір про Дружбу і співробітництво між Україною і Грецькою Республікою терміном на десять років. Крім того сторони підписали ще ряд документів: Угоду про співробітництво в сфері культури, освіти і науки, Угоду про міжнародні автомобільні перевезення пасажирів і вантажів, а також Угоду про співпрацю в сфері торгівлі²¹. Договір сторони ратифікували в наступні роки: Греція – 11 листопада 1997 р., Україна – 16 січня 1998 р.

Договір про Дружбу і співробітництво підбив підсумки першого етапу українсько-грецьких відносин, етапу розбудови двостороннього співробітництва. Незважаючи на значні розбіжності, складності, зовнішні впливи відносини двох країн спирались на давні традиційні культурні та конфесійні зв'язки, геополітичні інтереси. Проте, в умовах пострадянського світу, обережні підходи превалювали з грецької сторони. Греція більшою мірою, ніж Україна, підпорядковувала свої позиції загальноєвропейським підходам і орієнтирам. З 1996 р. розпочався якісно новий етап, позначений поглибленням відносин, акцентуацією вже не на політичні, як в попередні часи, а на економічні сторони двосторонніх відносин.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Стратегічні інтереси України в країнах Чорноморського регіону та проблеми національної безпеки. – К., 2001. – С.34 – 35, 46-54.
- ² Україна і Європа (1999 – 2000 рр.) – Ч.2. – К., 2001. – С.86-87; Нариси з історії дипломатії України. – К., 2001. – С.696.
- ³ Про Основні напрями зовнішньої політики України // Відомості Верховної Ради України. – № 37. – 1993. – С.940.
- ⁴ Там само. – С.941.
- ⁵ Політика і час. – 1992. – № 2. – С.82.
- ⁶ Там само. – № 3. – С.79.
- ⁷ Дьоміна М.О. Розвиток культури грецьких громад України в контексті українсько-грецьких відносин //Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. – Т.3. – Одеса,2002. – С. 255-256.
- ⁸ Кочурин Д.А. Особенности развития культурно-экономических связей Украины и Греции // Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва. – Т.1. – Ч.1.– Маріуполь, 1999. – С.486.
- ⁹ Kranadiotis Y. Greece and Co-operation among the South-East European Countries // Thesis. – Athens, 1997. – V. 1. – N 3. – P. 13.
- ¹⁰ Афинский курьер. – Афины. – 1999. – 22-29 октября.
- ¹¹ Україна і Європа. – Ч. 2. – С. 86.
- ¹² Афинский курьер. – 2000. – 10-17 марта.
- ¹³ Євангелос С.С. До ЄС не так-то й далеко, якщо прискорити ходу // Віче. – 1996. – № 12. – С. 109.
- ¹⁴ Жила Л.И. Проблемы бывшей югославской республики Македония // Очаги тревоги в Восточной Европе. – Москва, 1994. – С. 172-176; Stearns M. Greek Foreign Policy in the 1990s: Old Signposts, New Roads // Greece Prepares for the Twenty first Century. – Washington, 1995. – P. 61-67; Рытов А. Балканская политика Греции // Балканы: между прошлым и будущим. – Москва, 1995. – С. 165-169; Tupurkovski V. The Balkan Crisis and the Republic of Macedonia // Crises in the Balkans. Views from the Participants. – Boulder (Colorado), 1997. – P. 145-147; Yannas P. Greece's Policies in the Post-Cold War Balkans // Crises in the Balkans. Views from the Participants. – Boulder (Colorado), 1997. – P. 158-164.
- ¹⁵ Macedonia. Past and Present. – Thessaloniki, 1992; Macedonia and its relations with Greece. – Skopje, 1993.
- ¹⁶ Цехмистренко С. Россия – Греция: формирование новых моделей отношений // Россия на Балканах. – Москва, 1996. – С.79-81.
- ¹⁷ Україна і Європа. – Ч. 1. – С.284; Ч. 2. – С. 51, 86.
- ¹⁸ Смолій В.А. Україна – Греція: з оптимізмом у майбутнє // Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва. – Т.1. – Ч. 1. – Маріуполь, 1999. – С. 14.
- ¹⁹ Україна і Європа. – Ч. 2. – С.51.
- ²⁰ Греки на українських теренах. Нариси з етнічної історії, документи, матеріали, карти. – К., 2000. – С. 307-311.
- ²¹ Політика і час. – 1996. – №. 12. – С. 75-77; Греки на українських теренах... – С. 314-322.

Надійшла до редакції 19.12.2002